

Webrecensie BMGN 126:1 (2011)

Dubois, Sébastien, *La révolution géographique en Belgique:*

Départementalisation, administration et représentations du territoire de la fin du XVIIIe au début du XIXe siècle (Mémoire de la Classe des Lettres. Collection in 8°, 3e série 48; Brussel: Académie royale de Belgique, Classe des lettres, 2008, 335 blz., ISBN 978 2 8031 0251 8).

In 2005 publiceerde Sébastien Dubois een boek over het ontstaan van de natiestaat België. Zijn proefschrift uit 1999 leverde een belangrijke bijdrage aan de geschiedenis van de totstandkoming van het moderne Belgische grondgebied. Dit derde boek kan gezien worden als een voortzetting van deze eerdere studies. Nu wil Dubois laten zien hoe de Belgische bestuurlijke en politieke ruimte volledig veranderde in de Franse Tijd. Na de annexatie van 1795 wilde de Franse regering de oude Zuid-Nederlandse provinciën bestuurlijk herindelen om België zo tot een rationele ruimte om te vormen.

Het streven naar een rationele bestuurlijke indeling dateert echter niet van de Revolutie; het is een erfenis van de Verlichting. Toen al gaven verlichte despoten van hetzelfde verlangen blijk en probeerden hun rijk te moderniseren door rationele hervormingen in te voeren. Zo trachtte de Oostenrijkse keizer Jozef II de indeling van zijn Keizerrijk te vereenvoudigen zodat het beter bestuurd zou kunnen worden en meer inkomsten zou opbrengen. Hij was de eerste vorst die België opnieuw indeelde, die oude structuren ophief – inclusief kloosters – en nieuwe rechterlijke indelingen invoerde. Zijn hervormingen werden met ontsteltenis ontvangen en leidden tot de Brabantse Revolutie. Jozef en later zijn broer Leopold trokken vervolgens de meeste hervormingen in waardoor België onveranderd bleef. Revolutionair Frankrijk hoefde niet zo voorzichtig te zijn. Met haar legers en haar gedreven ambtenaren kon het haar eigen gang gaan, mede dankzij de steun van Belgische radicalen zoals de Vonckist Charles Doutrepont. Hij kreeg de opdracht om een nieuwe departementale indeling te maken; een taak die hij in enkele weken uitvoerde. België werd in negen departementen opgedeeld. Bij de indeling werden echter enorme fouten gemaakt. Sommige dorpen waren vergeten, andere werden in twee departementen ingedeeld. Het bleek niet zo eenvoudig te zijn om een complex grondgebied zoals het Belgische, inclusief Luik en Luxemburg, op een rationele wijze in te delen.

Toch werd de indeling in negen departementen officieel, en nadat enkele correcties waren doorgevoerd was de herindeling een feit.

Daarmee voltooide Frankrijk een hervorming die op het eigen grondgebied al was bereikt: een rationalisering van de nationale ruimte, met als onderliggend motief het laten verdwijnen van oude oriëntatiepunten en het vernietigen van alles wat aan de feodaliteit herinnerde. Enclaves werden 'genationaliseerd', ook in België en tot grote woede van de eigenaren, zoals de hertog van Bouillon die zijn hertogdom kwijt raakte. Rationaliteit ging dus hand in hand met een politieke ideologie. Oude herinneringen moesten plaats maken voor een nieuw nationaal gevoel. Daarmee hoopten de revolutionairen ook de nationale zeden en het nationale karakter te veranderen en van de ouderwetse Belgen goede republikeinen te maken.

Net zoals in Frankrijk leidden de veranderingen tot hevig protest, vooral als het ging om de keuze van de hoofdstad van het departement. Zo wilde Luik de hoofdstad zijn, maar Maastricht ook (100). Kleinere steden waren ontevreden, omdat zij hoopten op een hogere status na de departementale herindeling (191-193). Ook particulieren protesteerden tegen de herindeling, bijvoorbeeld een Belgische grondbezitter wiens landgoed plotseling over vier verschillende departementen verdeeld werd (82). Toch werd deze nieuwe indeling aangehouden, ook na de revolutietijd. Als koning van de verenigde Nederlanden besloot Willem I de Franse bestuurlijke indeling uiteindelijk in stand te houden. Wel veranderde hij de departementen in provinciën en gaf ze hun oude Belgische benaming terug (204).

Met dit geografische en topografische onderwerp wil Dubois laten zien hoe belangrijk de ruimte was voor hervormers van de achttiende eeuw. Geïnspireerd door het werk van onder andere M.-V. Ozouf-Marignier vraagt hij zich af wat mensen verbindt met het grondgebied waar ze wonen; wat voor percepties men heeft ten aanzien van de ruimte en in hoeverre de ruimtelijke ordening invloed heeft op de nationale identiteit of het nationale gevoel. Met hun revolutionaire kalender probeerden de Franse revolutionairen de tijd te stoppen en opnieuw te laten beginnen. De nieuwe ruimtelijke ordening en bestuurlijke indeling waren evenzeer belangrijke middelen om te onttrekken aan het oude regime. Het moest een nieuwe revolutionaire of republikeinse ruimte worden voor vrije en gelijke burgers. Dit is niet helemaal gelukt, zeker in België waar mensen aan hun dorp, hun parochie of hun heerlijkheid gehecht waren. Zij hadden moeite om hun nieuwe departement te moeten delen met 'vreemdelingen', die een andere 'nationaal' karakter of andere zeden hadden. Luikenaars wilden bijvoorbeeld liever bij Frankrijk worden

ingedeeld dan bij België. Zeden en taal belemmerden toen al een volledige Belgische eenheid. Niettemin was het departementale bestuur een succes. Dubois gaat misschien niet genoeg in op de ruimtelijke percepties en representaties, hoewel hij beide aanstipt. Hij wilde in dit boek misschien teveel behandelen: de hervormingen van Jozef, de Franse hervormingen en hun receptie, en de jaren 1814-1830. Daardoor zijn bepaalde facetten onvoldoende uitgediept. Toch is deze benadering stimulerend en ook voor Nederland toepasbaar. Wij weten immers nog maar weinig van de Bataafse departementale indeling van 1797-1805 en de daaropvolgende Napoleontische poging om Nederland te verdelen in nieuwe departementen van het Franse keizerrijk. Sébastien Dubois biedt in zijn boek daarvoor een theoretisch en praktisch kader.

Annie Jourdan, Universiteit van Amsterdam

Webrecensie BMGN 126:1 (2011)

Dujardin, Vincent, Dumoulin, Michel, *L'union fait-elle toujours la force? Nouvelle histoire de Belgique 1950-1970* (Brussel: Le Cri, 2008, 228 blz., ISBN 978 2 8710 6480 0).

De parlementsverkiezingen van juni 2007 dompelden België in de langste regeringsvorming ooit. Pas eind december 2008 daalde een zekere rust neer over de Wetstraat. Anderhalf jaar politiek immobilisme leverde een karrenvracht aan boeken en studies op, niet alleen in Vlaanderen, maar vooral in Franstalig België. De rode draad die door veel van die Franstalige studies liep was de vraag: wat als de Vlamingen België zouden opblazen? Het thema was eerder al aangekaart in een intussen beruchte televisiereportage op de Franstalige RTBF zender, met de overduidelijke titel 'Bye bye Belgium?'. In het binnenland speculeerden politici en waarnemers over het waarschijnlijke einde van het Vlaams-Waalse huwelijk en het verre buitenland stelde even pertinente vragen over de houdbaarheidsdatum van het land.

Nieuw zijn zulke speculaties evenwel niet. In de jaren zestig van de vorige eeuw werd in regeringskringen geopperd dat alles in het werk gesteld moest worden opdat het land nog twintig jaar kon standhouden – tot in 1988 – want dan zou het wellicht kunnen opgaan in een Europa dat tegen die tijd wel federaal georganiseerd zou zijn. Deze anekdote staat te lezen in *L'union fait-elle toujours la force?*, geschreven door twee historici van de Franstalige Leuvense universiteit (UCL), Vincent Dujardin en Michel Dumoulin. De auteurs hebben eerder al hun sporen verdiend, met onder meer een indrukwekkende reeks historische studies over vooraanstaande Belgische politici zoals Pierre Harmel, Paul-Henri Spaak en Paul Van Zeeland. Het boek behoort onmiskenbaar tot het betere werk onder de post-2007 crisisboeken. De jaren zestig, zo luidt de centrale stelling van het boek, vormen een cruciaal scharniermoment in de Belgische geschiedenis. De studie ervan kan helpen om wat vandaag gebeurt, in perspectief te plaatsen.

In het decennium dat volgde op de Brusselse Wereldtentoonstelling van 1958, stierf het unitaire *Belgique à papa*. Geboren in 1830 als een 'unitaristisch en francofoon' land, muteerde het in die jaren tot een federale staat, gebouwd op een Vlaamse gemeenschap, die economisch en demografisch de overhand nam, en een minoritaire Franstalige gemeenschap, die zichzelf achteruit zag gesteld. Deze samenvatting kan de indruk wekken